

Sygn. akt I CSKP 24/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 12 marca 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Agnieszka Piotrowska (przewodniczący)

SSN Krzysztof Pietrzykowski

SSN Roman Trzaskowski (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa Skarbu Państwa - Dyrektora Izby Administracji Skarbowej
w W.

przeciwko K. Ś. i P. Ś.

o ustanowienie rozdzielności majątkowej,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 12 marca 2021 r.,

skargi kasacyjnej pozwanych

od wyroku Sądu Okręgowego w W.

z dnia 20 września 2018 r., sygn. akt IV Ca (...),

1) uchyla zaskarżony wyrok i zmienia wyrok Sądu Rejonowego w W. z dnia 14 lipca 2017 r., III RC (...) w ten sposób, że powództwo oddala, a kosztami postępowania przed Sądem pierwszej instancji obciąża powoda, pozostawiając ich wyliczenie referendarzowi sądowemu;

2) kosztami postępowania apelacyjnego i kasacyjnego obciąża powoda, pozostawiając ich wyliczenie referendarzowi sądowemu.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 20 września 2018 r. Sąd Okręgowy w W. oddalił apelację pozwanych K. i P. małżonków Ś. od wyroku Sądu Rejonowego w W. z dnia 14 lipca 2017 r., ustanawiającego - zgodnie z żądaniem powoda - Skarbu Państwa- Dyrektora Izby Administracji Skarbowej w W. - rozdzielenie majątkową między pozwanymi.

W sprawie ustalono m.in., że pozwani zawarli związek małżeński w 1986 r., a od ok. 2002 r. K. Ś. prowadziła działalność gospodarczą, w ramach której zajmowała się handlem odzieżą i dokonywała importu towarów.

Kilkunastoma decyzjami Naczelników Urzędów Celných I i II w W., wydanymi w okresie od 6 maja 2004 r. do 30 grudnia 2005 r. uznano za nieprawidłowe zgłoszenia celne pozwanej zawarte w blisko pięćdziesięciu, bliżej oznaczonych dokumentach SAD z okresu od 31 maja 2001 r. do 23 listopada 2001 r., określając zarazem kwotę cła i podatku VAT z tytułu importu oraz wzywając pozwaną do uiszczenia niedoborów (różnic) cła oraz podatku VAT w bliżej oznaczonych kwotach, obejmujących także odsetki wyrównawcze i za zwłokę, w łącznej wysokości ponad 3 milionów złotych. Wobec nieuregulowania rzeczonych należności Dyrektor Izby Celnej w W. (obecnie Dyrektor Izby Administracji Skarbowej w W.), jako wierzyciel, w okresie od 26 lipca 2004 r. do 19 września 2007 r. wystawił przeciwko pozwanej szereg tytułów wykonawczych w zakresie należności celnych. Jednakże prowadzone na ich podstawie administracyjne postępowania egzekucyjne wobec pozwanej K. Ś. okazały się co do zasady bezskuteczne (wyegzekwowano jedynie kwotę 1.400 zł).

K. Ś. nie ma majątku osobistego, który pozwoliłby na zaspokojenie należności objętych przedmiotowymi tytułami wykonawczymi. Nie świadczy pracy zarobkowej, opiekuje się pełnoletnią, niepełnosprawną (w stopniu umiarkowanym) córką.

Wspólność majątkowa pozwanych obejmuje nieruchomość położoną w Z. i nieruchomość gruntową położoną w B.. Nieruchomości obciążone są hipotekami przymusowymi i kaucyjnymi na rzecz Dyrektora Izby Celnej w W. jako organu reprezentującego Skarb Państwa.

Postanowieniem z dnia 15 grudnia 2014 r., na podstawie art. 59 § 1 ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (obecnie tekst jedn. Dz.U. z 2020 r., poz. 1427 ze zm.; dalej - „u.p.e.a.”), Naczelnik Urzędu Skarbowego w W. umorzył egzekucję z nieruchomości w Z. ze wskazaniem, że tytuły wykonawcze mające być jego podstawą zostały wystawione jedynie przeciwko K. Ś., w związku z czym nie ma podstaw - zgodnie z art. 27c u.p.e.a. - do prowadzenia egzekucji z majątku wspólnego pozwanych.

Uznając żądanie ustanowienia rozdzielności majątkowej za zasadne, Sądy obu instancji zgodnie stwierdziły, że zostały spełnione przesłanki określone w art. 52 ust. 1a k.r.o., w myśl którego wierzyciel jednego z małżonków może żądać ustanowienia przez sąd rozdzielności majątkowej, jeżeli uprawdopodobni, że zaspokojenie wierzytelności stwierdzonej tytułem wykonawczym wymaga dokonania podziału majątku wspólnego małżonków. Odrzuciły argumentację pozwanych, wskazując m.in., że nie udowodnili oni, aby zostały wzruszone ostateczne decyzje administracyjne stanowiące podstawę wystawienia tytułów wykonawczych stwierdzających zobowiązanie K. Ś. z tytułu należności celnych wraz z odsetkami albo aby uchylone zostały tytuły wykonawcze, będące podstawą żądania pozwu. Zważywszy prowadzoną w stosunku do pozwanej K. Ś. egzekucję administracyjną, oceniły też, że wierzytelności celne, objęte wskazanymi w pozwie tytułami wykonawczymi, nie uległy przedawnieniu. Wprawdzie egzekucja z nieruchomości w Z. została umorzona, jednakże nie oznacza to, że nadal nie jest prowadzone postępowanie egzekucyjne z pozostałego majątku pozwanej, chociażby z praw, które wejdą do tego majątku np. przyszłych wierzytelności z tytułu nadpłat podatku.

Sądy były zgodne także co do tego, że powód uprawdopodobnił, iż zaspokojenie wierzytelności wymaga dokonania podziału majątku wspólnego pozwanych. Postępowanie egzekucyjne prowadzone w stosunku do pozwanej

okazało się w zasadzie bezskuteczne, natomiast wystawione jedynie przeciwko niej tytuły wykonawcze nie umożliwiają - co wynika z art. 27c u.p.e.a. - egzekucji z nieruchomości wchodzących w skład majątku wspólnego małżonków. Przepisy zaś ustawy Prawo Celne ani żadne inne nie pozwalały na wystawienie - w odniesieniu do należności celnych oraz związanych z nimi należności odsetkowych (inaczej niż w przypadku należności podatkowych) - tytułu wykonawczego przeciwko małżonkowi dłużnika. Zatem, aby wierzyciel mógł zaspokoić się z majątku wspólnego pozwanych, konieczne jest ustanowienie między nimi rozdzielnosci majątkowej, co dopiero umożliwi podział majątku wspólnego (por. art. 35 k.r.o.) oraz egzekucję z części przypadającej pozwanej.

Sądy nie dopatrzyły się też podstaw do zastosowania art. 5 k.c., mając na względzie, że stwierdzone tytułami wykonawczymi wierzytelności powoda są należne, a niespłacanie przez pozwaną długów jest sprzeczne zasadami współżycia społecznego. Przyjęły, że dążenia wierzyciela do zaspokojenia nie można oceniać krytycznie, czego nie zmienia aktualna sytuacja rodzinna pozwanych, nieuzyskiwanie przez pozwaną dochodów, konieczność opieki nad chorym dzieckiem czy sytuacja zdrowotna pozwanego. Z tego powodu nie można też uznać, że działania powoda naruszają art. 18, art. 21, art. 64 ani art. 71 Konstytucji. Sąd Okręgowy wziął też pod uwagę, że dochody z kilkunastoletniej działalności gospodarcza pozwanej czerpała cała rodzina, która obecnie musi również ponosić jej ujemne skutki.

Skargę kasacyjną od wyroku Sądu Okręgowego wnieśli pozwani, zaskarżając go w całości. Zarzucili naruszenie przepisów prawa materialnego, tj. art. 52 ust. 1a k.r.o., art. 6 k.c., art. 2, art. 18, art. 20, art. 21 i art. 64 Konstytucji oraz art. 5 k.c., jak również naruszenie przepisów postępowania, tj. art. 233 § 1 k.p.c. i art. 227 k.p.c. Wnieśli o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości, jak również uchylenie poprzedzającego go wyroku Sądu pierwszej instancji, oraz przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania właściwemu sądowi pierwszej instancji, ewentualnie - w braku podstaw do orzeczenia co do istoty sprawy - o uchylenie wyroku Sądu Okręgowego w całości i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Pierwszoplanowe znaczenie dla rozpoznania skargi kasacyjnej ma zarzut naruszenia art. 52 ust. 1a k.r.o., zasadzający się m.in. na tezie, że administracyjne tytuły wykonawcze, stwierdzające należności publicznoprawne, na które powoływał się powód, w ogóle nie mogą uzasadniać żądania określonego w tym przepisie.

Rozpatrując tę kwestię, należy przede wszystkim przypomnieć, że art. 52 ust. 1a k.r.o. został dodany mocą art. 32 pkt 1 ustawy z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (Dz.U. Nr 192, poz. 1378), która weszła w życie z dniem 20 stycznia 2008 r. (dalej - „Nowelizacja”). Projekt poselski inicjujący prace nad tą ustawą (por. druk sejmowy z dnia 15 grudnia 2006 r., nr 1393) nie zawierał przedmiotowego rozwiązania, natomiast w art. 32 przewidywał zmianę, polegającą na dodaniu art. 41¹ k.r.o., w myśl którego w przypadku niemożności zaspokojenia zobowiązań alimentacyjnych z majątku osobistego małżonka, wierzyciel może żądać zaspokojenia także z majątku wspólnego małżonków. Propozycję tę uzasadniano, wskazując na potrzebę skuteczniejszej egzekucji alimentów oraz ograniczenia wynikające z art. 41 k.r.o. Miała ona zatem służyć wzmocnieniu ochrony wierzycieli alimentacyjnych przez wprowadzenie odstępstwa od przewidzianej w art. 41 k.r.o. zasady, warunkującej możliwość zaspokojenia roszczeń wierzyciela uzyskaniem zgody małżonka dłużnika na zaciągnięcie zobowiązania. Tak ujęta, pierwotna propozycja była aprobowana w literaturze, gdzie wyjaśniano, że zobowiązania alimentacyjne mają charakter prawnorodzinny, a umożliwienie ich zaspokojenia stanowi wartość równorzędną względem celów realizowanych przez art. 41 k.r.o. - w jednym i drugim przypadku chodzi o ochronę interesów majątkowych wynikających ze stosunków rodzinnoprawnych. Podkreślano przy tym, że proponowane rozwiązanie nie prowadziło do ustania samego ustroju ustawowego, co odpowiadało jego funkcji.

Natomiast zgłoszone w toku prac legislacyjnych i ostatecznie przyjęte w art. 52 ust. 1a k.r.o. rozwiązanie spotkało się z powszechną i żywą krytyką doktryny, zwracającej uwagę, że umożliwia ono osobie trzeciej daleko idącą ingerencję w ustrój majątkowy małżeński, w dodatku w oparciu o przesłanki, które nie muszą być udowadniane (a jedynie uprawdopodobniane), i w oderwaniu od przesłanki

ważnych powodów, co - z zastrzeżeniem art. 5 k.c. - wyłącza możliwość oceny całokształtu okoliczności danego przypadku. Konsekwencją tej krytyki jest powszechnie zgłaszany postulat ścisłej wykładni przepisu lub jego uchylenia.

Zasługuje on na aprobatę, gdyż waga wskazanych racji, a przede wszystkim wzgląd na ochronną (zwłaszcza względem małżonka, który nie wykonuje pracy zawodowej i zajmuje się pracą w gospodarstwie domowym) funkcję preferowanego przez ustawodawcę ustroju wspólności majątkowej oraz potrzebę zapewnienia proporcjonalności rozwiązań wprowadzających doń wyłom, może wręcz wywoływać wątpliwości co do zgodności art. 52 ust. 1a k.r.o. z Konstytucją, a w każdym razie skłania do restryktywnej jego wykładni.

Postulat ów, jak również funkcja art. 52 ust. 1a k.r.o., który ma umożliwiać zaspokojenie wierzytelności przez wierzyciela, dotkniętego przewidzianym w art. 41 § 2 k.r.o. ograniczeniem możliwości zaspokojenia się z majątku wspólnego małżonków, prowadzi - wraz z powszechnie akceptowanym poglądem, że art. 41 k.r.o. dotyczy zobowiązań cywilnoprawnych - do wniosku, prezentowanego już w doktrynie, że zastosowane w art. 52 ust. 1a k.r.o. pojęcia wierzyciela i wierzytelności należy interpretować ściśle, ograniczając je do praw wynikających z obligacyjnych stosunków prawa cywilnego (co do wąskiego rozumienia wierzytelności por. np. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 8 stycznia 2010 r., IV CSK 280/09, niepubl. i z dnia 27 stycznia 2016 r., II CSK 149/15, niepubl.). Zarazem – przeciwnie do poglądów wyrażanych np. na gruncie art. 527 i n. k.c. (por. uchwała siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 12 marca 2003 r., III CZP 85/02, OSNC 2003, nr 10, poz. 129 oraz późniejsze wyroki Sądu Najwyższego z dnia 13 maja 2005 r., I CK 677/04, niepubl., z dnia 27 lipca 2006 r., III CSK 57/06, niepubl., z dnia 28 października 2010 r., II CSK 227/10, OSNC-ZD 2011, z. A, poz. 23, z dnia 1 czerwca 2011 r., II CSK 513/10, PiP 2013, nr 5, poz. 31, z dnia 29 września 2011 r., IV CSK 99/11, niepubl., z dnia 27 stycznia 2016 r., II CSK 149/15, niepubl., z dnia 14 września 2017 r., V CSK 664/16, niepubl., z dnia 27 kwietnia 2018 r., IV CSK 226/17, OSNC-ZD 2019, z. B, poz. 21) - należy zakwestionować dopuszczalność zastosowania tego przepisu *per analogiam* albo w drodze wykładni rozszerzającej do ochrony wierzycieli i wierzytelności publicznoprawnych.

Przeciwnego argumentu nie może uzasadniać okoliczność, że zgodnie z art. 124 ust. 1 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe (obecnie tekst jedn. Dz.U. z 2020 r., poz. 1228 ze zm.) z dniem ogłoszenia upadłości jednego z małżonków powstaje między małżonkami rozdzielnosc majątkowa, a wniosek o ogłoszenie upadłości może zgłosić także - co nie budzi wątpliwości - wierzyciel publicznoprawny, gdyż możliwość ta wynika wprost z przepisów ustawy (por. art. 20 ust. 1 w związku z art. 189 i art. 342 ust. 1 pkt 2 ww. ustawy).

Nie ma także wystarczających podstaw do przyjęcia, że w systemie prawa istnieje jakakolwiek luka, która uzasadniałaby tego rodzaju analogię.

Należy zwrócić uwagę, że zgodnie z art. 26 ustawy z dnia 19 marca 2004 r. - Przepisy wprowadzające ustawę - Prawo celne (Dz. U. Nr 68, poz. 623 ze zm.) do spraw dotyczących długu celnego, który powstał przed dniem uzyskania przez Rzeczpospolitą Polską członkostwa w Unii Europejskiej ma zastosowanie ustawa z dnia 9 stycznia 1997 r. Kodeks Celny (tekst jedn. Dz.U. z 2001 r. Nr 75, poz. 802 ze zm.; dalej - „Kodeks celny”). Zważywszy, że w myśl art. 209 § 2 Kodeksu celnego dług celny w przywozie powstaje co do zasady w chwili przyjęcia zgłoszenia celnego, a wydawana na podstawie art. 65 § 4 pkt 2 tego Kodeksu decyzja uznająca zgłoszenie celne za nieprawidłowe w całości lub w części rozstrzyga jedynie o kwocie długu celnego, a nie o czasie jego powstania (por. wyroki Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 22 czerwca 2005 r., I GSK 386/05, niepubl., z dnia 28 czerwca 2005 r., I GSK 451/05, ONSAiWSA 2006, nr 1, poz. 30 i z dnia 28 lipca 2017 r., I GSK 1828/15, niepubl. i tam przywoływane orzecznictwo), do spraw dotyczących długów celnych pozwanej miały zastosowanie przepisy Kodeksu celnego (por. wyroki Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w W. z dnia 26 lutego 2008 r., V SA/Wa 698/06, V SA/Wa 1353/06 i V SA/Wa 1354/06, niepubl., z dnia 27 lutego 2008 r., V SA/Wa 771/06 i V SA/Wa 695/06, niepubl., z dnia 7 marca 2008 r., V SA/Wa 694/06, niepubl., z dnia 11 marca 2008 r., V SA/Wa 703/06, niepubl., z dnia 18 marca 2008 r., V SA/Wa 2992/07, niepubl., z dnia 19 marca 2008 r., V SA/Wa 1226/06, niepubl., z dnia 28 marca 2008 r., V SA/Wa 702/06, niepubl., z dnia 8 kwietnia 2008 r., V SA/Wa 589/06, niepubl., z dnia 9 maja 2008 r., V SA/Wa 1347/06, niepubl., z dnia 25 marca 2010 r., V SA/Wa 1532/09,

niepubl.). Kodeks ten zaś nie rozszerzał odpowiedzialności za długi celne na majątek wspólny dłużnika i jego małżonka ani nie odsyłał w tym zakresie do art. 29 ust. 1 w związku z art. 26 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa (Dz.U. Nr 137, poz. 926 ze zm.; dalej - „Ordynacja podatkowa”) - zgodnie z tą regulacją w przypadku osób pozostających w związku małżeńskim odpowiedzialność za wynikające ze zobowiązań podatkowych podatki obejmuje majątek odrębny podatnika oraz majątek wspólny podatnika i jego małżonka - jak czynił to od początku np. art. 31 ustawy z dnia 13 października 1998 r. - System ubezpieczeń społecznych (Dz.U. Nr 137, poz. 887 ze zm.) czy też obowiązujący także obecnie art. 66 ust. 1 ustawa z dnia 19 marca 2004 r. Prawo celne (obecnie tekst jedn. Dz.U. z 2020 r., poz. 1382 ze zm.; - dalej - „Prawo celne”). W rezultacie tytuły wykonawcze opiewające na należności z tytułu długów celnych nie mogły być wystawione na oboje małżonków, a to z kolei uniemożliwiało - stosownie do art. 27c u.p.e.a. - prowadzenie ich egzekucji z nieruchomości należącej do majątku wspólnego (por. uchwały Sądu Najwyższego z dnia 18 września 2002 r., III CZP 49/02, OSNC 2003, nr 9, poz. 115, z dnia 5 stycznia 2005 r., II CK 416/04, niepubl. i z dnia 18 marca 2005 r., III CZP 3/05, OSNC 2006, nr 2, poz. 27, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 maja 2010 r., III CZP 27/10, OSNC-ZD 2011, z. 1, poz. 7, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 stycznia 2013 r., III CSK 69/12, OSNC 2013, nr 7-8, poz. 93, wyroki Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 17 stycznia 2008 r., II GSK 335/07, niepubl., z dnia 15 lutego 2010 r., II FSK 1415/08, niepubl., z dnia 4 października 2011 r., II FSK 707/10, niepubl. i z dnia 17 września 2014 r., II FSK 2197/12, niepubl.).

Podstawą odpowiedzialności z majątku wspólnego za długi celne jednego z małżonków nie mógł być również art. 40 § 1 k.r.o. w brzmieniu obowiązującym do dnia 19 stycznia 2005 r., gdyż już wówczas powszechnie przyjmowano, że dotyczył on odpowiedzialności za zobowiązania cywilnoprawne (por. np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 kwietnia 1999 r., I CKN 928/98, niepubl.).

Tym niemniej okoliczność, że Kodeks celny nie przewidywał odpowiedzialności z majątku wspólnego za długi celne jednego z małżonków, nie może uzasadniać obecnie, *ex post*, sięgania - w celu umożliwienia egzekucyjnego

zaspokojenia dawnych należności celnych z udziału w prawach wchodzących w skład majątku wspólnego – do obowiązującego od dnia 20 stycznia 2008 r. art. 52 ust. 1a k.r.o. Byłoby to bowiem równoznaczne z daleko idącym, następczym rozszerzeniem ochrony wierzyciela publicznoprawnego poza zakres, na który mógł liczyć w czasie powstania długu celnego. Tego rodzaju wyjątkowa interwencja, jeżeli w ogóle dopuszczalna, wymagałaby wyraźnej podstawy prawnej. Należy ponadto mieć na względzie, że *de lege lata* wystarczającą ochronę wierzycieli publicznoprawnych zapewnia, przynajmniej jeżeli chodzi o długi celne, art. 29 ust. 1 Ordynacji podatkowej w związku z art. 66 ust. 1 Prawa celnego, co także przemawia przeciwko poszerzaniu zakresu zastosowania art. 52 ust. 1a k.r.o. w drodze wykładni rozszerzającej albo analogii (brak luki prawnej).

Zanegowanie dopuszczalności zastosowania art. 52 § 1a k.r.o. w celu umożliwienia zaspokojenia wierzytelności publicznoprawnej z tytułu długu celnego przesądza bezzasadność żądania pozwu i czyni bezprzedmiotowym rozważanie pozostałych zarzutów skargi kasacyjnej.

Z tych względów, na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji.